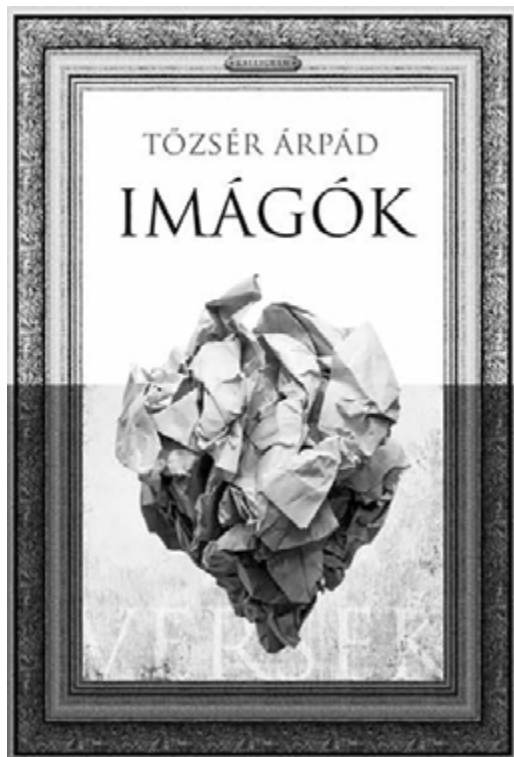

Tózsér Árpád: *Imágók* – „verses” levél egy csodaöreghez

2016. június 22.

Kedves Árpád! Elolvastam sok tekintetben is ritkaságszámba menő kötetedet. Nyolcvan évesen is töretlen erővel taposod a megkezdett utat – ez bizony önmagában sem akármiféle teljesítmény. Valóban. Nem mondom, hogy példátlan, mert ismerek hasonló csodaöreg rajtad kívül is. „Csodaöreg” – a csodagyerek mintájára magam alkotta szó, eredetileg Búzás Huba költészetére találtam ki. Ő hatvanöt éves korában debütált, s azóta (elég volt neki másfél évtized) hét kötetével már egész életművet tudhat a magáénak. (Az akceleráció jelensége, íme, visszajáról: a szellemi teljesítmények fordító tükrében.) Hasonlóan későn érő típusnak tekintem magamat is. Sőt: már-már fiatalodom.

De, gondolom, így van ezzel minden alkotó – ahány újabb mű, annyi újjászületés. S ezt persze a Te költészetedre is igaznak kell tekintenem. Valahogy úgy, ahogy arról már Baudelaire is beszélt *A fájó Párizs* záróversében:

*nem híg könnyeket sírni mentem oda;
de mint vén szerető buja és vén lovagja,
ki az ördögi-nagy szajhától ittasan
ifjúsága hevét szüntelen visszakapja.*

„Az ördögi nagy szajha” itt természetesen Párizs, a Te verseidben az európai hagyomány. De esetekben ez még nem is elég: egy „nem középiszolás fokon” képzett intellektus kultúraösszegző törekvését látom évezredek hagyományának egy múltját felejtő korban történő átjárására. Láthatóan erre törekszel – újraélni és legálább verseidben feltámasztani a minket így-úgy mégis csak meghatározó múlt különböző történéseit-hiedelmeit. Ebből a szempontból is árulkodó *Egy toposztörténet születése* című versed: a mítosz (jelesül itt a trójai Thesztór és bonyodalmas családja történetének) felidézése, mely több mint egyszerű újraéneklés – klasszikusan modern (posztmodern?) dekonstrukció: a mai ember szája íze szerinti kifosztása egy hajdan gazdag hagyománynak: „Ké/sei tengerek vizén hányódó szellem/hajó a toposz, lehúzza a létbe tőkesú/lya: a hazugság, az árulás, a halál. É/hes halfarkasok csontig fosztják a ha/lott hajózók rothadó történeteit.” „Éhes halfarkasok”: mintha Te lennél. Te is „csontig fosztod” a költészetedben szinte tálcán kínált s valódi ingyeneknek szánt étkeket. (Étvágygerjesztőül előtűnk költöd el ebédedet.) Éhkoppon (azonban?, éppen ezért?) mi sem maradunk. Sőt. Veled együtt lakmározhatunk a jobbnál jobb falatokból: „kiemelem a / csomagtartóból a táskámat, tömve imágó/vázlattal, verskezdeménnyel.” Ez az „imágóvázlat” itt egyáltalán nem véletlenül

kerül levelembe. Mert azt is látom (ám), hogy kultúraösszegzésednek és hagyományidézé-
sednek pszichésen és költőileg mi az eredmé-
nye, sőt haszna: a krétai Minósz labirintusában
raboskodó emberevő szörnyetegnek, a jungi
Selbst-nek egyszerre nyitász szabadulási útvo-
nalt és megszólalási lehetőséget. E kötetedben is,
mint jóideje (ha jól sejtem, a *Mittelszolipszizmus*
óta), imágók gyártásával kereskedel. Ezek kez-
kednek verseidért s önmagadért. Mint a kötet-
cím-adó esetében is: „...a szlovákiai magyar
költő / – mintha valami előszobában állt volna
– egyre vetkezett. / Elegáns mozdulattal letette
fejét, majd karját, / előbb egyiket, aztán másikat.
/ Kibújt a húsából is, s mikor / a hajlongó vers
az utolsó / csontját is átvette tőle, / s már csak
lebegő érzékenysége s póre / tudata jelezte, hol
volt azelőtt feje és szíve, / egy álltól az alsó sze-
lelőig hasított sérvén keresztül / belépett Mittel
úr emlékeibe.” Ez a Mittel úr a közép-európai
ember léthelyzetére és történelmére illesztett
s merőben kitalált figura, de a szerzőnek („a
szlovákiai magyar költőnek”) legsajátabb élme-
nyei-mondandói megszólaltatására ad alkalmat
(az idézett versben pl. családfájának a bemutatá-
sára). Alakját-alakmását jelen kötetedben is
hasonló funkcióban, „a második világháborút
követő tragikus idők, s benne egészen konkrétan
a csehszlovákiai magyarok, s még konkrétan:
a gyermek Tózsér egzisztenciális meg-
próbáltatásai” rajzolatában láthatom. Azzal a kis
különbséggel, hogy itt a fiktív alak neve (Mittel
úr) helyén a pszichikus képződmény és a költői
eljárás fogalmának együttes megnevezése
szerepel (imágó – „*Imágók*”). Ha végiggondolom
hosszú költői pályád alakulását, kedves Árpád,
nagyon is célra tartónak látom a változtatást.
Nem mintha nem lenne a rád oly jellemző
hasonmásképzés gyakorlata nyilvánvaló, sőt,
szemet szűrő a vak számára is. De mégis. A
vaknál is lehet rosszabb – nem árt a szájbará-
gás. Vagy nézzem máshonnan? A ma született
számára minden vicc új – előzőeken (hadd
gyakorolják az ütésváltást) föladod nekik – nem
a leckét: a labdát. Imágók – ezek a Te kreatúráid
s egyúttal Te magad. Az osztott személyiségű
ÉN, mely kultúrkörünk hanyatlása idején is léte-
zik. Még. Ha tűntében is: „Az ÉN-múlásra nincs
magyarázat, / kudarcaival még próbálkozhatom.
/ S közelíthetem azt a Magamat, / mely
az ÉN s a Nem-ÉN mellett valami / külön minő-
ség, Harmadik Anyag.” Valami ilyesmi születik a

folytonos alakcserében. Mert szerepeiben nem
egyszerűen hasad az ÉN – mintegy a fönt emlí-
tett és néma Selbst szavaként új minőségekre is
ébred. A közvetlen kifejezés kiterjedés nélküli
helyét elfoglaló párbeszéd távolságtartásában,
a történetmondás epikus s a jelenetkezés drámai
szituációteremtésében. S ez, ugyebár, merőben
más verskarakter, mint a szokásosan alanyi költő
lírai nagyotmondásáé. Valami más, ami persze
szintén az anyaggal, a tárggyal való becsületes
birkózásban képződik. Jut eszembe itt Hegel
Esztétikájának a költői eredetiségről fogalmazott
gondolatfutama, mely szerint ez (az eredetiség)
sokak hitével ellentétben nem különködés és
ötletbörze: „...a valódi objektivitással azonos, és
oly módon egyesíti az ábrázolás szubjektív és
tárgyi elemét, hogy a kettő már semmiféle ide-
gen mozzanatot nem tartalmaz.” A Tózsér-vers
karaktere pontosan ilyen: tárgyi elemnek
többnyire a kultúrkinccs egy-egy kiválasztott s
gondal aposztrofált mozzanata, szubjektívnek
pedig a hozzá való viszony alkalmasint ugyan-
csak részletezett kifejtése. Ha tetszik: az előbbi
dekonstruálása. Mint pl. nagy élvezettel olvasott
*Heródiás*odban is (*Heródiásról, a befejezés lehe-
tetlenségéről és Mallarmé kockás sáljáról*). A sub-
jektív mozzanatot itt már a téma beállításában
megfigyelhetem: a „végelszámolások idejének”
félbehagyott, befejezésig nem jutott verse itt
önmaga kommentárjának formáját ölti s para-
dox módon mégis csak befejezést nyer. A cím
állításával szemben is. A történetelbeszélést és
a címszereplő jellemzését is paradox technika:
a kidolgozás rejtelseit ecsetelő retardáló köz-
bevetések sora élteti („a szerző-mű / már rég
nem az apa és fiú meghitt, roman/tikus viszo-
nya”, „a teoretikusok meg kapnak az alkalmon
[...]: a szerző meghalt, hirdetik frankensteini
vigyorral”). Szinte kis irodalomtörténet íródik
vers címén: ki hogy nézte és láttatta a bibliai
Heródiás alakját. Mindez a verset író gondos
oknyomozó munkájának köszönhetően: Robert
Gravesé és Stephan Mallarméé mellett, vég-
szónak persze a szerző meglepő mérlege is (az
„ellen/ségeskedő, őrjöngő Nőstény” közkeletű s
„a kígyó nyá/lától még meg nem fertezett, lili-
om ölü fiatal Heródi/ás” szokatlan mallarméi
képével szemben a Tózsér Árpád-i „törésvon-
al” érdekeltsége). S ha már itt tartok, hadd
említsem meg, kedves Árpád, az én fiatalkori
„botlásomat” is (*Szent János fejevétele*). Alakmás
és alakváltozat ez is, persze a Nőstény hagyo-

mányosabb olvasatában, de némileg mégis a Te receptúrád, a perszónaképzés szabályai szerint. S kicsit korábról a tiédnél. Ha megengeded, ide másolom (hogya is tudnád nem megengedni /!/):

*Ha majd fejem a tálcádra kerül,
mit szólsz, Heródiás?
Hogy ez volt az ára a szavaknak,
melyekkel megkorbácsoltam:
nem is parázna ágyatokat,
de gőgötök hamis önérzetét?
A remegő kezű tetrarka gyáva gyilkosságait?
Bizony láttam Betlehem legyilkolt csecsemőit.
S látom a lányt is, aki már tanulja
farát riszálni: a fejemért, Heródiás.
S látom a nagyfejű, potrohos vendégeket,
az arany serleget, a lakoma borát: a vért.
Hát ez az ára a nyugalomnak,
a ti nyugalmatoknak,
hát ilyen hitvány palotáitokban a gyönyör?
Hát nem tudtátok, hogy árulásoknak
ára lesz, de az szavam nem lehet soha?
Mert maga is fejet kíván?
Életemért?
Boldogságomért?
Hát tényleg nem tudtátok,
hogya sáskaevő korom óta
minden perc a fejemet veszi?*

Mindezekről még Eliot is eszembe jut. Ezúttal nem a költő, hanem a tanulmányíró, *A költészet három hangja* című előadása (in: *Káosz a rendben*, Gondolat, 1981). Ebben a lírai, a meditatív vers közvetlen kifejezésével, a magának vagy éppen senkinek beszélő költő hangjával a másokhoz szóló drámai monológot, illetve a költőiséget különböző jellemelek között „szétosztó”, a szereplők megszólalásaiba időnként szerzői szövegeket is becsempésző verses drámát állítja szembe. Költészeted legjellemzőbb vonulatáról szólva nyilván az elioti drámai monológ, a költészet „második hangja” sűg a fülembé. S az, amit róla Eliot apánk állít: „amit a drámai monológban hallunk, az magának a költőnek a hangja, a költőé, aki fölvette egy történelmi vagy egy kitalált személyiség jelmezét.” Erről még Robert Browning és Ezra Pound „perszónája” is eszébe jut: „Browning legnagyobb tanítványa, Ezra Pound átvette a »persona« kifejezést, arra a számos történelmi személyiségre utalván, akik révén ő maga beszél hozzánk; a kifejezés jogos.” Ennek itt a vége. Ehhez jóformán már

csak annyit tehetnék hozzá, amivel Eliot is zárja eszmefuttatását: „Egy nagy drámai költő világában a szerző mindenütt jelen van, s mindenütt rejtezik.” Ezt a Shakespeare-hez fogható nagyságokra érte ugyan, ennyiben a költészet harmadik hangjára, én azonban, rád gondolva, kedves Árpád, hajlamos vagyok ezt a kijelentést verseidre (ezúttal hadd nevezzem őket így: a Tózsér Árpád-i meditatív versre) vonatkoztatni. Immár nem egyszerűen poétikai, hanem (ha úgy tetszik) antropológiai és kommunikációelméleti megfontolásból. Mert ilyen vonatkozásokat is föltételezek imágóid sajátos versteste mögött. J. G. Hamann, a 18. század jeles német gondolkodója szerint a bibliai „Bábel” értelme nem meríthető ki az egekbe törő ember büntetésének magyarázatával. Isten e szent helyen először is alászállt (az emberhez), másodszor pedig a nyelvek „összezavarásával”, a többnyelvűséggel lehetőséget is adott: a párbeszéd, a szóértés lehetőségét. A kinyilatkoztatás eme olvasatával Hamann mintha egyenesen Tózsér Árpád kezére játszaná a hagyományt: teremtsen dialógust vele és ágensei között. Ezzel szétszakításra ítélt modern-posztmodern személyiségdarabkánk között is – így, hasonmási, doppelgänger: travesztáló közvetítésekkel, de még mindig párbeszéd- vagyis szalonképesen. Egyúttal példát is nyújtva rá. Ehhez már csak utószó jöhet. Könyved meglepően közeli utolsó bejegyzése: „Végül a mesélő is tárgyá öregszik, elhagyják képzeletét / s képzelete is. Az ének – akarat akaró nélkül – lebeg, / leülepszik, imává csiszolódik, baljós mítosszá aszalódik, / s ezer év múlva, 2015. november 13-án, pénteken, a párizsi / Bataclan koncertteremben újraéneklük. A leitmotiv / ezúttal egy szakértő, egy kalacsnyikóv és az Allahu akbar.” Félelmetes végkicsengése egy nagymúltú és szépreményű (?) civilizációnak. Határvidéke a fehér ember létérzékelésének. Vajon a hamanni opció még érvényes-e erre a találkozásra is? Nem oly nyilvánvaló. Jorge Luis Borges novellája, az *Averroes nyomában* hagy némi kétségeket efelől. Az Arisztotelész fordító jeles arab tudós értetlenül áll a *Poétika* két kifejezése előtt: tragédia, komédia. Tapasztalatai elégtelenek e szavak értelméhez férközni. Hogyan fordítsa? Mígnem egy lakomán a korabeli európai egzotikumban járt utazó elbeszéléséből kihámoz valami értelemfélét: a mai olvasó színházi előadásra gyanakszik. Averroes pedig, hosszas töprengés után megvilá-

gosodván, végül erre a következtetésre jut: „Arisztu tragédiának nevezi a panegiriszeket és komédiának a szatírákat és anatómákat. Csodálatos tragédiák és komédiák sokasága található a Korán és a szentély műveiben.” Íme egy jóra való, megértésre törekvő filozófus erőfeszítésének eredménye: végül is termékeny félreértése. De legjobb esetben is csupán analógia. Mert nincsen kultúrák fölötti kultúra, sem tapasztalat fölötti tapasztalat. Nyelv fölötti nyelv. Hacsak versed kalacsnyikovját és Allahu akbar kiáltását nem tekintem annak. De ezeket végképp nem szeretném. Téged barátsággal üdvözöllek, könyved élményéért köszönettel is: P.

(Kalligram, 2016)

Részlet Dús László kiállításáról

